

Kolektif Suçluluk: Öncülleri, Çıktıları ve Kaçınma Yolları

Nuray SAKALLI-UĞURLU,¹ Bilge SOYLU²

ÖZ

Bu makalenin amacı gruplar arası ilişkiler bağlamında diğer gruba zarar verme sonucunda bireylerin grup üyeliklerine bağlı olarak hissedebilecekleri kolektif suçluluk duyma ve bu duygudan kaçınmak için kullanılan stratejileri kapsayan çalışmaları derleyerek alana tanıtmaktır. Bu kapsamda öncelikle kolektif suçluluk duyma kavramı tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada kolektif suçluluk duymaya alternatif olarak kullanılan bazı psikolojik süreçlere değinilmekte ve kolektif suçluluğun kişisel suçluluk ve kolektif utançtan farklılıkları sunulmaktadır. Daha sonra dünyada kolektif suçluluğun görülüp görülemeyeceği ele alınmakta ve araştırmacılar tarafından bu duyguyu oluşturabileceği öne sürülen sosyal psikolojik unsurlar üzerinde durulmaktadır. Bu unsurlar zarar veren grubun bir üyesi olarak kendini sınıflandırma; verilen zararda iç grubun sorumluluğu olduğunu kabul etme; zarar verici hareketlerin uygunsuz olduğunu algılama ve zararın düzeltilmesinde iç grubun ödemesi gereken bedel miktarı olarak sıralanmaktadır. Belirtilen unsurlara bağlı olarak ortaya çıkan kolektif suçluluk ve bu suçluluğu takip edebilecek çıktılar neler olduğu hakkında yürütülen araştırma bulguları paylaşılmaktadır. Son olarak, genel bir sonuç ve öneriler bölümü sunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: kolektif suçluluk duyma, gruplar arası ilişkiler/çatışma, geçmiş mağduriyetin hatırlatılması / mağduriyet yarışmacılığı, telafi etme

Sakallı-Uğurlu, N. ve Soylu, B. (2016). Kolektif Suçluluk: Öncülleri, Çıktıları ve Kaçınma Yolları. *Nesne*, 4(7), 59-87.

¹ Prof. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, nurays(at)metu.edu.tr

² Doktora Öğrencisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

Collective Guilt: Antecedents, Outcomes, and Ways of Avoiding

ABSTRACT

The aim of this article is to present the studies that illustrate collective guilt- a common phenomenon observed in the context of intergroup relations as a consequence of harming another group and stems from sharing group membership with the harm-doers. First of all, collective guilt is defined. In this description some psychological processes used as alternatives for collective guilt are mentioned and differences of collective guilt from personal guilt and collective shame are presented. Then, whether collective guilt can be experienced on the world stage is discussed and four social psychological factors that are asserted by researchers to generate collective guilt are elaborated. These factors are self categorization as a member of a group that has harmed another group, accepting one's group to be responsible for the harm done to another group, perceiving the damaging behaviours done by ingroup as illegitimate and the cost of making reparations in terms of ingroup. Findings related to collective guilt experienced depending on mentioned four main factors and consequences of feeling collective guilt are shared. Finally, a general conclusion and future directions are presented.

Keywords: feeling collective guilt, intergroup relations / conflict, reminding past victimhood / competitive victimhood, reparation

Gruplar arası ilişkilere bakıldığında grupların birbirlerine zarar vermeleri oldukça sık gözlenen bir durumdur. Hem tarihi hem de güncel olaylarda diğer gruplara etnik, kültür, din veya ülke kökenlerinden dolayı zarar verilmesini içeren sosyal davranış örnekleriyle sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu olaylarda zarara uğrayan yanında zarar veren grubun üyelerinin de belirli duygular yaşaması mümkündür. Örneğin, gruplarının diğer bir gruba zarar verdiği hatırlatılan kişiler, grup üyeliklerinden dolayı farklı tepkiler verebilirler. Araştırmacılar bu tepkiler arasında dış gruplara geçmişte yapılanlardan veya günümüzde verilen zararlardan dolayı suçluluk duymanın olup olmayacağını irdelemişlerdir. Bu kapsamda “kendileri sorumlu olmasalar bile atalarının geçmişte yaptıkları nedeniyle kişilerin suçluluk duyması mümkün müdür?” (örn., Doosje, Branscombe, Spears ve Manstead, 1998; Wohl ve Branscombe, 2008) veya “devam eden gruplar arası eşitsizliklerde iç grubun ayrıcalıklı statüsü nedeniyle kişiler grupları adına suçluluk duyar mı?” (örn., Iyer, Leach ve Crosby, 2003) gibi sorular ele alınmıştır. Bu soruların yanı sıra böylesi bir kolektif duygunun ortaya çıkmasını kolaylaştıran ya da engelleyen koşulların neler olduğu (örn., Jelic, Biruski ve Adjukovic, 2013) ve kolektif suçluluk hissetmemek için grup üyelerinin ne tür kaçınma yolları kullanabilecekleri (örn., Rothschild, Landau, Molina, Branscombe ve Sullivan, 2013) konuları incelenmiştir. Son dönemlerde başta Amerika ve Kanada olmak üzere birçok ülkede araştırmacıların bu sorular üzerine yaptıkları araştırmalar devam etmektedir. Bu makalenin ana amacı Sosyal Psikoloji’de 2000’li yılların başlarında yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkan kolektif suçluluk duyma ve bu duygudan kaçınmak için verilen tepkiler hakkındaki (örn., Branscombe, 2004; Doosje ve ark., 1998; Wohl, Branscombe ve Klar, 2006) çalışmaların tanıtılması ve derlenerek sunulmasıdır. Böylece okuyucunun yukarıda belirtilen sorular hakkında ne tür çalışmalar olduğu konusunda bilgilendirilmesi ve araştırmacıların ajandalarına yeni araştırma konuları eklemesine yardımcı olunması planlanmaktadır.

Bu amaç çerçevesinde makalede ilk olarak kolektif suçluluk duyma kavramı tanımlanacaktır. Tanımlama aşamasında kolektif suçluluk duymaya alternatif olarak kullanılan bazı psikolojik süreçlere değinilerek kolektif suçluluğun kişisel suçluluk ve kolektif utançtan farklılıkları sunulacaktır. Daha sonra dünyada kolektif suçluluğun görülüp görülemeyeceği ele alınacak ve araştırmacıların (örn., Jelic ve ark., 2013; Wohl ve ark., 2006) kolektif suçluluğun oluşmasını sağlayacağını ileri sürdüğü ana unsurlar üzerinde durulacaktır. Bu unsurlar sonucunda oluşan kolektif suçluluk ve bu suçluluğu takip edebilecek çıktılar irdelenecektir.

Kolektif Suçluluk Duymanın Tanımı ve Kolektif Suçluluğa Alternatif Stratejiler

Branscombe ve arkadaşları (örn., Branscombe, Doosje ve McGarty, 2002; Doosje ve ark., 1998) insanların kendi gruplarının yaptığı bazı hatalı davranışlar

sonucunda farklı tepkiler verebileceklerini ve bu tepkilerden birinin de kolektif suçluluk olabileceğini vurgulamaktadır. Kolektif suçluluğu kişinin kendisini bir grubun üyesi olarak sınıflandırması ve kişisel sorumluluğu olmasa bile grubunu, meşru olmayan bir şekilde başka bir gruba zarar verme ile ilgili sorumlu algılamasından kaynaklanan bir duygu olarak tanımlamaktadırlar (Branscombe ve ark., 2002). Bu zarar verme geçmişte yaşanmış bir olay olabileceği gibi güncel gruplar arası eşitsizlik konularını da kapsayabilir (Caouette, Wohl ve Peetz, 2012). Nadir bir duygu olsa bile gruplarının bir parçası olduğu kölelik, kolonileştirme, işkence ve soykırım gibi olumsuz davranışlar ya da gruplarının verdiği/verebileceği zararlar hatırlatıldığında kolektif suçluluğun oluşma olasılığı mümkündür.

Genel olarak grupların hatalı davranışlarının belirtildiği durumda grubun ortak ahlaklılığının sorgulanması söz konusudur. Bu sorgulama, iç grup bir diğer grup karşısında hak edilmeyen bir imtiyaza sahip ya da iç grup diğer gruba meşru olmayan bir zarar vermiş olarak algılandığında ortaya çıkmakta ve grup kimliğine yönelik önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Sullivan, Landau, Branscombe ve Rothschild, 2012). Bu koşullarda bireyler oluşan olumsuz duygularla baş etme ve gruplarını koruma yollarını bulmaya çalışırlar. Kimi durumda grubun verdiği zarar açık olsa ve bu zarar insan hakları ya da uluslararası hukuk kurallarını ihlal etse bile grup üyeleri sosyal kimliklerini koruyacak stratejiler geliştirme ve takip etme çabasına girişirler (Tarrant, Branscombe, Warner ve Weston, 2012). Kişiler, gruplarının verdikleri zarar belirginleştğinde, olayı görmezlikten gelebilir veya tamamen inkar edebilirler (Wohl ve ark., 2006). Ele alınan olayın haklılığına ilişkin karar vermek adına var olan (adalet) standartlarını değiştirirler (Miron, Branscombe ve Biernat, 2010). Gruplar arası yüklemeye yanlılığını kullanarak yapılan negatif davranışı (İslam ve Hewstone, 1993) ve iç grup hareketini (Doosje ve Branscombe, 2003) kendi grupları, zarara uğrayan grup ve ortamdaki diğer uyaranlar açısından yanlı olarak ele alırlar. Gruplar arası çatışmalarda talihsiz olayların yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu ya da başka gruplar arası çatışmalarda diğerleri tarafından daha ciddi saldırıların yapıldığını iddia edebilirler (Cehajic-Clancy, Effron, Halperin, Liberman ve Ross, 2011). Verilen zararı kendilerinin yapmadıklarını ve bu zarardan sorumlu olmadıklarını (Branscombe, 2004; Miron ve ark., 2010), dış grubun suçlu olduğunu (Tarrant ve ark., 2012), zararın abartıldığını, kendilerinin de mağdur ve acı içinde olduklarını belirterek grup saygınlıklarını korumaya çalışabilirler (Shnabel, Halabi ve Noor, 2013). Verilen zararı tüm iç gruba genellemenin yanlış olduğunu belirtip sorumluluğu kendi içlerindeki belirli bir alt gruba yüklemeye ve toptan iç grup sorumluluğundan kaçınma davranışı gösterebilirler (Branscombe, Slugoski ve Kappen, 2004). Ayrıca, tarihsel süreçte yaşanan ortamın özelliklerini olanların nedeni olarak algılayabilir ve kendi iç gruplarının başka güçler tarafından zorlandığı için olumsuz davrandığını ileri sürerler (Wohl ve ark., 2006). İç grup ile zarar verenler arasındaki bağı güçlendirip zarar gören dış grup üyeleri ile empati kurmaktan kaçınabilirler. Özellikle uluslararası

arenada sosyal kimliğin böylesine tepkilerle korunamadığı durumlarda ise iç grubun yaptığı çok da negatif bir ahlaki değere sahip olmadığını öne sürebilir ve kendi ulusunun davranışının ahlaklılığını savunabilirler (Tarrant ve ark., 2012). Bunların yanı sıra dış grubu insan dışı görerek zararın önemini azaltmaya veya verilen zararı ve mevcut statükoyu meşrulaştırmaya çalışabilirler (Castano ve Giner-Sorolla, 2006; Morton ve Postmes, 2011; Sibley, Robertson ve Kirkwood, 2005; Wohl ve Branscombe, 2008; van Leeuwen, van Dijk, ve Kaynak, 2013). Kişiler bu tür stratejileri kullanarak iç gruplarını temize çıkarmaya çalışmaktadırlar. Literatürde bu tür bilişsel düzenleme çabalarına “*kendini temize çıkarma bilişleri*” (exonerating cognition) adı verilmektedir (Sullivan, Landau, Branscombe, Rothschild ve Cronin, 2013).

Bilali, Tropp ve Dasgupta (2012) bu tür stratejileri incelendiklerinde iki sosyal psikolojik boyutun belirginleştiğini belirtmektedirler. Bunlar “*sorumluluk yüklemesi*” ve “*zararın derecesini farklı algılama*”dır. Sorumluluk yüklemesi Pettigrew (1979) tarafından ele alınan nihai yükleme hatası ile bağlantılıdır. Nihai yükleme hatası iç grup üyeleri tarafından yapılan olumsuz hareketlerin durumsal, dış grubun yaptığı aynı olumsuz hareketlerin ise kişisel özelliklere yapılan yüklemelerle açıklandığını önermektedir. Gruplar arası yükleme yanlışlığı olarak isimlendirilen bu durumun iç grubun geçmişte yaptığı olumsuz davranışa yönelik getirilen açıklamalarda kullanıldığı ve kişilerin böyle bir yanlışlık sergileme olasılığının grupları ile özdeşleşmelerine paralel olarak arttığı Doosje ve Branscombe (2003) tarafından gösterilmiştir. Çatışma durumunda gruplar birbirlerini veya üçüncü bir grubu suçlayarak benzer bir yanlışlık sergilemektedir (Rothschild ve ark., 2013).

Zararın derecesini farklı algılama boyutunda ise çatışma durumunda grupların kendilerini mağdur gösterdikleri ve kendi acılarına odaklandıkları görülmektedir. Sullivan ve arkadaşlarına (2012) göre mağduriyet istenmeyen bir özellik olmasına karşın bazen zarar veren konumda olan grubun kendilerinin de mağdur olduğunu belirtme çabaları söz konusudur. İnsanlar kendi sosyal gruplarının ahlaki açıdan olumlu olarak değerlendirilmesini sağlamak ve olumlu sosyal kimliklerini korumak arzusundadırlar (Leach, Ellemers ve Barreto, 2007). Dolayısı ile gruplarının yaptığı belirtilen zararı sosyal kimliklerine ve ahlaki konumlarına bir tehdit olarak algırlar. Mağduriyet dezavantajlı konum, zayıflık, düşük statü gibi bazı istenmeyen anlamlar taşıdığından, birçok grup mağdur durumda olmak istemez. Diğer taraftan, grubun mağdur olduğu algısı, gruba normal koşullarda ahlaki açıdan yapılması istenmeyen ya da yapılamayacak bazı davranışları yapma hakkı doğurur. Böyle bir ortamda grup üyeleri sosyal kimliklerine ve ahlaki konumlarına yönelik tehditten gruplarını korumak için kendi gruplarının da mağdur durumda olduklarını savunurlar. Böylece kendi mağduriyetlerini kullanarak grup saygılarını yüceltmeye çalışabilirler. Sullivan ve arkadaşları (2012) grupların mağdur olduklarını belirtme

konusunda neden adeta bir rekabet içinde olduklarını ele almıştır. “*Mağduriyet yarışmacılığı*” olarak tanımladıkları bu durum zarar gören dış gruba nazaran iç grubun da mağdur durumda olduğunu savunmayı ifade etmekte ve dış grubun mağduriyetinin nedeni olarak iç grubun suçlanması durumunda iç grubun ahlaki kimliğini düzeltmeye yönelik kullanılan bir strateji olarak kabul edilmektedir. Bu tür psikolojik düzenleme ile dış grup (zarara uğrayan dezavantajlı grup) ile iç grup (zarar veren avantajlı grup) arasındaki ahlaki farklılık kapatılmaya (Sullivan ve ark., 2012) ve iç grubun eylemliliği güçlendirilmeye (Shnabel ve ark., 2013) çalışılır. “Bizde onlar kadar mağdur durumdaydık ve acı çekiyorduk” açıklaması ile psikolojik bir rahatlama sağlanır ve grubun olumlu kimliği korunur. Kendi grubunu mağdur olarak gösterme diğer gruba yapılan ya da yapılacak olan olumsuz davranışları meşrulaştırmaya yarar. Böylece iç grubun yaptığı / yapacağı olumsuz davranışların ahlaki açıdan kabul edilebilir olması sağlanır.

Ek olarak, gruplar zarar gören dış grup üye sayısını azaltma, yaşanan acının derecesini azımsama ya da o ortamda iç gruplarının da acı çektiğini belirterek dış grubun acısını önemsizleştirme eğiliminde olabilirler (Bilali ve ark., 2012). Hatta dış grubu mağdur ettikleri konusunda sorumluluk yüklenen grup üyeleri bu tehdit karşısında zarara uğramış olan dış grubun mağduriyetinin başka bir grubun sorumluluğunda olduğunu da önerebilirler (Rothschild ve ark., 2013). Buna paralel olarak Rothschild ve ark. (2013) işçi sınıfının yaşadığı zararın nedeninin orta sınıf Amerikalıların davranışları olarak tarif edilmesinin kendilerini orta sınıf Amerikalı olarak tanımlayan kişilerin bu zararda kaçak göçmenleri suçlama eğilimini arttırdığını göstermişlerdir. Bilali ve arkadaşlarına (2012) göre grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşme çatışmalarda dış grup sorumluluğunu yordamaktadır. Diğer bir deyişle, kendi grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşme ile dış grubu suçlama, iç grubun sorumluluğunu ve dış gruba verilen zararın önemini azaltma arasında ilişki bulunmaktadır. Buna göre, yapılan çalışmada grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşen Türklerin Ermeni Tehciri'nde dış gruba (Ermeniler) daha çok, iç gruplarına (Türkler) ise daha az sorumluluk yükledikleri görülmüş ve dış gruba kıyasla kendilerinin daha fazla zarara uğradıklarına ilişkin bir algıya sahip oldukları bulunmuştur (Bilali ve ark., 2012).

Sonuç olarak, bir grup diğerine zarar verdiğinde, acımasız ve zarar veren konumda olmak bireylerde olumsuz duygu durum yaratabilir. Daha önce belirtildiği gibi bireyler olumlu grup kimliklerini korumak ve kendi gruplarının ahlaki değerlere sahip olduğunu göstermek için çeşitli stratejiler kullanabilirler. Böylelikle olası kolektif suçluluğun oluşmamasının ya da azaltılmasının yollarını arayabilirler. Belirtilen stratejilerin kullanılmaması ya da bu stratejilerin başarısız olması, geçmişte ya da o zaman diliminde gruplarının diğer bir gruba zarar vermesi nedeniyle grup üyelerinin kolektif suçluluk hissetmesine yol açabilir. Çok nadir olmakla birlikte,

zarar çok net ortada ise iç grup tarafından dış gruba verilen zarar kabul edilerek, kolektif suçluluk duygusu hissedilebilir. Yaşanan bu kolektif suçluluk duygusunu daha iyi anlatabilmek için kişisel suçluluk duygusundan farkının ele alınması gerekli görülmektedir. Bu açıdan bir sonraki bölümde kişisel suçluluk ile kolektif suçluluk arasındaki ayrım kısaca ele alınarak, netleştirilmeye çalışılacaktır.

Kişisel Suçluluk ile Kolektif Suçluluk Deneyimi Arasındaki Fark

Doosje ve arkadaşlarına (1998) göre suçluluğun ortaya çıkması için insanların sahip olduğu bir takım kural ya da standartlardan saptıklarını düşünmeleri gerekmektedir. Dolayısı ile suçluluğun kişinin nasıl davranması gerektiği ile gerçekte nasıl davrandığı arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanması beklenmektedir. Suçlulukta, yapılmaması gereken ve yapıldığında diğerine zararı içeren bir davranış sonucunda kişinin kendini kötü hissetmesi söz konusudur. Negatif bir duygudur ve hissedilmesi durumunda yapılan zararı meşrulaştırmak zordur. Kişi kendi hakkında bir karar vermektedir ve yaptıklarından pek memnun değildir. Wohl ve arkadaşları (2006) hissedilen suçluluğun kişi tarafından yapılan ve meşrulaştırılamayan olumsuz bir davranışın içsel kontrol edilebilir unsurlara atfedilmesi ile oluştuğunu belirtmektedir. Ortaya çıkan durumu düzeltme ile doğrudan ilişkili olduğu için suçluluk üretken/yapıcı bir duygu olarak nitelendirilmekte ve davranış düzenleyici bir duygu olarak kavramsallaştırılmaktadır (Doosje ve ark., 1998).

Kişilerde kendi davranışları için gözlenen ve kişiler arası ilişkiler bağlamında ele alınan bir kavram olmasının yanı sıra, suçluluk kolektif bir bileşene sahip olabilir. Kişiler bu tür suçluluk deneyimini bağlı hissettikleri grupların davranışları sonucu hissedebilirler çünkü grup üyeleri benlik kavramlarını (kısmen) bağlı oldukları gruplardan sağlamaktadırlar (Brown, Gonzalez, Zagefka, Manzi ve Cehajic, 2008). Kişiler iç gruplarının davranışlarını kendi davranışlarıymış gibi üstlenebilirler. Kişisel olarak diğer gruba bir zararı dokunmasa bile kişi geçmişte ya da o zaman diliminde grubunun neden olduğu zararı değerlendirerek kolektif suçluluk hissedebilir (Doosje ve ark., 1998). Böyle bir değerlendirmenin ele alındığı çalışmada (Doosje ve ark., 1998) iç grup üyelerinin daha önce başka bir grubu sistematik bir şekilde daha olumsuz değerlendirdiğini öğrenen katılımcılar gruplarının davranışlarından dolayı kolektif suçluluk hissetmişlerdir. Diğer bir çalışmada (Branscombe ve ark., 2004) kişisel suçluluk ile kolektif suçluluk arasında fark olduğu gösterilmiştir. Kişiler suçlu iç grup ve kurban konumundaki dış grup üyeleri ile herhangi bir yakın ilişkileri olmadan da kolektif suçluluk hissetmişlerdir.

Kolektif suçluluğun daha iyi kavranabilmesi ve sonuç tepkilerinin ayrıştırılabilmesi için grup temelli hissedilebilecek başka bir duygu olan utanç

duygusundan farklılıklarının saptanması önemli görülmektedir. Bu nedenle sonraki bölüm kolektif suçluluk ile kolektif utanç farklılıklarını sunmaya çalışacaktır.

Kolektif Suçluluk ve Kolektif Utanç Ayrımı

Günlük dilde suçluluk ve utanç birbirinin yerine kullanılan ve pozitif korelasyon gösteren kavramlar olmakla birlikte bu iki duygunun altında yatan psikolojinin farklı olduğu ileri sürülmektedir (Lewis (1971; akt. Brown ve ark., 2008). Bu ayrıma göre her ne kadar bu iki duygu olumsuz duygulanım içerse de yaşantının odağı farklılaşmaktadır. Suçlulukta ana vurgu suç (kabahat-wrongdoing) ve bu suçun diğeri için sonuçları üzerinedir (ben bu kötü şeyi X'e yaptım ve o bundan dolayı acı çekti). Utanç ise daha çok söz konusu suçun (kabahatin) kişinin benlik kavramına ilişkin olumsuz çıkarımlarına odaklanmaktadır (ben bu kötü şeyi X'e yaptım ve bu yüzden kötü bir insanım (olarak görülüyorum)). Her iki duygu rahatsız edici nitelikte olduğu için insanlar bu duyguları azaltmaya güdülüdürler. Lewis'in iddiasına göre bu azaltım farklı şekillerde olmakta ve farklı sonuçlara yol açmaktadır. Olumsuz davranışa odaklanan suçluluğun, özür dilenmesi ya da zararın telafi edilmesi gibi kurbana zararın tazmin edilmesi ile sonuçlanması daha olası görülmektedir. Utanç ise benliğe odaklandığından buna yol açan durumdan kaçınma ya da uzaklaşma ile sonuçlanması beklenir. Utanç çoğunlukla öfke, gizlemeye yönelik istek ve benlikle ilişkili iken, suçluluğun daha çok empati ile ilişkili ve eylem yönelimli olduğu gözlenmiştir (suçluluk ve utanç arasındaki benzerlik ve farklılıklar hakkında bakınız, Brown ve ark., 2008; Tangney, Miller, Flicker ve Barlow, 1996).

Benzer bir kavramsallaştırma kolektif suçluluk ve kolektif utanç ile ilişkili olarak da yapılmaktadır. Kolektif suçluluğun iç grup üyelerini dış grup üyelerinin zararlarını telafi etmek istemeye yönlendireceği konusunda görüş birliği vardır. Kolektif utancın ise, insanların iç gruplarının eylemlerinde kontrollerinin olmadığını hissetmeleri halinde ve iç gruplarının zayıf veya yetersiz olduğu ortaya çıkarıldığında harekete geçmesi daha olası görülmektedir. Kolektif utancın iç grubun imajına tehdidi ima eden özelliği, bu duyguya neden olan durumdan kaçınmaya ya da dış gruba karşı düşmanlık duymaya sebep olabilir. Yazında telafiye (reparation) yönelik davranışsal eğilimlerin başlıca öncülünün kolektif utançtan ziyade kolektif suçluluğun olduğu yönünde bir uzlaşma bulunmaktadır (Brown ve ark., 2008).

Lickel ve arkadaşları (Lickel, Schmader ve Barquissau, 2004; Lickel, Schmader, Curtis, Scarnier ve Ames, 2005) utanç duygusu kendi benliğini durumdan veya durumun failinden uzak tutmaya güdülerken, suçluluğun daha çok özür dileme ve telafi ile sonuçlandığını, utanç ve suçluluğun birbiriyle pozitif ilişkili olduğunugöstermişlerdir. Manzi ve Gonzalez (2007) kolektif suçluluk ve utancın telafi ve bağışlama ile pozitif bir korelasyon göstereceği ve utanca kıyasla suçluluğun

daha güçlü bir korelasyona sahip olacağı hipotezlerini incelemişlerdir. Bulgulara göre kolektif suçluluk hem sağ hem de sol politik görüşe sahip Şili’li üniversite öğrencilerini zararı telafi etmeye güdülemiş ve her durumda bağışlama ile pozitif korelasyon sergilemiştir. Telifinin kolektif utançla daha az, kolektif suçlulukla daha fazla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Kolektif suçluluk duygusunu yaşamak mümkün müdür?

Tarihsel olarak bakıldığında grupların diğer gruplara verdikleri zarardan dolayı kendi iç gruplarını sorumlu tutmaları oldukça zordur; çünkü iç grubun diğer gruba zarar verdiğini kabul etmek pozitif grup kimliğine olumsuzluklar getirecektir. Bu nedenle grup üyeleri tarafından kolektif kimliğe zarar verecek açıklamaların kabul edilmesi çok az görülür. Kişiler (özellikle kendi gruplarıyla yüksek derecede özdeşleşenler; örn., Wohl ve ark., 2006; van Leeuwen, ve ark., 2013) sosyal kimliklerini korumaya yöneleceklerinden iç gruplarının yaptığı hata ya da verdiği zarar nedeniyle daha önce belirtilen farklı bilişsel stratejileri kullanacaklardır. Grup imajını ve kimliğini korumak adına kullanılan bu stratejilerin başarısız olması durumunda kişilerin yaşadıkları ahlaki sorumluluk ve suçluluk ile uğraşması gerekecektir. Bu durumla ilgili tarihsel örnek olarak Almanya’da Hitler dönemindeki Yahudi katliamı verilmektedir. Almanya’nın geçmişine tepkilerini incelemek kolektif suçluluk sürecini anlamada yardımcı olabilir. Almanlar tarafından 1980’lerde soykırımın reddedilmesinin saçma olduğu görülmüş ve Yahudilere yapılan soykırım kabul edilmiştir. Almanya Yahudi soykırımının sorumluluğunu kabul edip, kolektif suçluluk hissettikten sonra kişisel kurbanlara ve grup olarak yaşamda kalan Yahudileri temsil ettiği için İsrail’e yardım etmiştir. 1990’larda ise Berlin’de Yahudi Soykırımı için bir anıt yapılmıştır. Ülke bazında bu tür politik kararlar alınsa bile sosyal psikoloji açısından Alman halkının bu tür bir suçluluk duygusuyla nasıl baş ettikleri önemli bir araştırma konusu olarak görülmüştür (Wohl ve ark., 2006).

Başka bir gruba zarar verildiği bilgisi her zaman otomatik olarak ahlaki sorumluluk almaya ve kolektif suçluluğa yönlendirmez. Grup üyeleri ilk önce bu zararı görmezden gelebilir ya da reddedebilir. Kolektif suçluluk duygusunun oluşmasını önlemek için geçmişte yapılan zararın yorumlanması sırasında iç grup övülebilir. Pozitif sosyal kimliği korumak için iç grubun yaptığı davranışın olumlu yönlerine odaklanılırken dış grubun olumsuz davranışlarına odaklanılabilir.

Bunun yanı sıra dış grubun daha düşük insani özellik ve değerlere sahip olduğu duygusu hissedilebilir. Böylece kolektif suçluluk önlenmeye çalışılabilir. Kendi iç grubunu (iç grup özelliklerini ve değerlerini) dış gruplardan daha insani ve değerli görme eğilimi (dış grubu insani görmeme; infracumanization) mağdurların insani statülerinin inkârını içermektedir. Mağdurların insani statülerinin inkârında

ikincil duygular olarak adlandırılan sevgi, suçluluk, umut ve aşağılama gibi duyguları hissetme kapasitesinin varlığı iç grup üyeleri için korunurken dış grubun bundan yoksun olarak algılanması söz konusudur (Leyens ve ark., 2000).

Dış grubu insani görmeme stratejisinin varlığının test edildiği bir çalışmada Castano ve Giner-Soralla (2006) insanlar ve dış grup olarak uzaydan gelen canlıların olduğu hayali bir senaryo kullanmıştır. Bu senaryo iç grubun dış grubu öldürmesi ve dış grubun kazara ölmesi koşullarını içermiştir. Bulgular, dış grubun ölümünde iç grup sorumluluğu algılayan katılımcıların algılamayan katılımcılara kıyasla kendi iç grubunu dış gruptan daha insani ve değerli görme eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur. Ek olarak, gerçek gruplar arası ilişkinin yer aldığı araştırmada, 200 yıl önce İngiliz sömürgesinin Avustralyalı Aborjinlerin yarısının yok olmasına neden olduğu bilgisi verilen katılımcılar Aborjinleri, söz konusu sömürgeleşmenin Aborjin nüfusuna olumsuz bir etkisi olmadığı bilgisi verilen katılımcılardan daha az insani olarak algılamışlardır (Castano ve Giner-Soralla, 2006). Sonuç olarak, kendi iç gruplarının geçmişte bilerek bir katliam yaptığı bilgisini alan katılımcılar dış grubu daha fazla oranda insani görmeme eğilimi göstermiştir.

Ayrıca, Wohl ve arkadaşlarına (2006) göre “*verilen zararın eskiden mi yoksa şu anda mı olduğu*” kolektif suçluluk hissetmede farklılık yaratmaktadır. Yaşanılan zaman diliminde süregelen çatışmalar ele alınırken kimin suçlu kimin kurban olduğuna karar vermek zordur. Olay devam ettiği ve grup üyeleri bu çatışmalardan bir şekilde etkilendikleri için algılamaları ve grupların sorumluluk yükleme biçimleri farklı olabilmektedir. Özellikle çatışmalar yoğun olduğunda kolektif suçluluğun hissedilme olasılığı çok düşüktür. Buna göre süregelen çatışmaların kolektif suçluluğun oluşmasını engelleyen bir ortam yaratması mümkündür. Roccas, Klar ve Liviatan (2004) İsrail-Filistin çatışmasının durgun olduğu dönemlerde katılımcıların orta düzeyde kolektif suçluluk duyduklarını, çatışma arttığında ise bu duygularında azalma olduğunu göstermiştir. Ayrıca, bu gibi durumlarda olay halen yaşandığı için bireylerin kendi gruplarında yaşanan acılara odaklanmaları daha fazla olabilir. Kişiler iç grup üyelerinin yaşadığı olumsuzlukları dile getirerek dış gruplara verilen zararı meşrulaştırmaya çalışabilirler. Bu tür açıklamalardan anlaşılabacağı üzerine Dünya üzerinde kolektif suçluluk duygusunun görülmesi zordur. Ancak bu zorluğa rağmen bazı psikolojik unsurların kolektif suçluluğu oluşturabileceği önerilmiştir (Wohl ve ark., 2006).

Kolektif Suçluluğun Oluşmasını Kolaylaştıran Unsurlar

Kolektif suçluluğu kolaylaştıran ya da ortaya çıkaran unsurlar belirlenirken bireylerin iç grupları ve dış grupları ile ilişkileri göz önünde bulundurulmalıdır (Jelic ve ark., 2013). Bazı unsurlar kolektif suçluluğun öncülleri olarak belirtilmiştir (örn.,

Jelic ve ark., 2013; Wohl ve ark., 2006). Bu öncüller (1) kişinin kendisini bir grubun üyesi olarak sınıflandırması ve özdeşleşme; (2) kişinin kendi grubunu başka bir gruba meşru olmayan bir şekilde zarar vermiş olarak algılaması, (3) bu zararda iç grubu sorumlu olarak görme ve (4) zararın iç grup tarafından düzeltilmesi konusunda algılanan zorluk ve bedel şeklinde dile getirilmiştir (Jelic ve ark., 2013; Wohl ve ark., 2006).

İlk öncül olan **“kişinin kendisini bir grubun üyesi olarak görmesi ve özdeşleşme”** konusuna odaklanıldığında zarar veren grupla özdeşleşmenin öneminin sıklıkla incelendiği görülmektedir. Ancak grubu ile daha fazla özdeşleşen üyelerin diğerlerine göre daha çok ya da daha az kolektif suçluluk hissedip hissetmedikleri hakkında bir belirsizlik söz konusudur (Jelic ve ark., 2013). Bazı araştırmacılar grubu ile yüksek düzeyde özdeşleşen kişilerin daha fazla kolektif suçluluk duyabileceklerini ileri sürerken (Doosje, Branscombe, Spears ve Manstead, 2004; Manzi ve Gonzalez, 2007), diğerleri bu üyelerin olumlu sosyal kimliklerini korumak adına grubun hatalı davranışlarını reddetme eğilimlerinin artacağını ve kaçınma stratejilerine daha fazla başvuracaklarını, dolayısıyla daha az kolektif suçluluk hissedebileceklerini iddia etmektedirler (Doosje ve ark., 1998). Rotella ve Richeson’a (2013b) göre grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşen ve iç gruplarının başka bir gruba zarar verdiği bilgisini alan katılımcılar konu ile ilgili daha az bellek performansı sergilemişler ve daha az kolektif suçluluk hissetmişlerdir. Branscombe ve arkadaşları (2004) ise kendi grubu ile özdeşleşme ve kolektif suçluluk hissetme arasında ilişki bulamamıştır.

Ayrıca, Roccas ve arkadaşları (2004) özdeşleşme ile kolektif suçluluk arasındaki ilişkinin özdeşleşmenin anlamına ya da farklı formlarına bağlı olduğunu göstermiştir. Bu araştırmacılar özdeşleşmeyi **“iç grubu yüceltme”** (ingroup glorification) ve **“iç grup bağlılığı”** (ingroup attachment) şeklinde ikiye ayırmışlardır. İç grubu yüceltme, kişilerin kendi iç gruplarını diğer gruplardan daha iyi ve değerli görmesini içermektedir. İç grup bağlılığı ise iç grupla olumlu ilişkiyi ve bağlılığı içermektedir. İç grup yüceltmesinin grup tarafından yapılan hatalı davranışın önemini azaltma ve daha az kolektif suçlulukla ilişkili olduğu; buna karşın, iç grup bağlılığının kendi grup davranışlarını daha eleştirel değerlendirme ve kolektif suçluluk ile daha fazla ilişkili olduğu bulunmuştur. İç grubunu yücelten kişilerin kendi grup davranışlarını meşrulaştırmaya çalıştıkları ve böylece kolektif suçluluğu azaltma çabasının gözlemlendiği belirtilmiştir.

Yakın zamanda ise Klein, Licata ve Pierucci (2011) özdeşleşme ve kolektif suçluluk arasında eğrisel (curvilinear) bir ilişki olduğunu öne sürmüşlerdir. Kolektif suçluluğun belirgin sosyal kimliğin bir fonksiyonu olduğu oranda grupla özdeşimin bu duyguya yol açtığı; kolektif suçluluğun sosyal kimliği tehdit etmesi durumunda ise

daha çok özdeşleşenlerin daha savunmacı tepkiler verdikleri sonuçlarına ulaşmışlardır.

Diğer taraftan, zarar verilen dış grubun iç grupla ortak özelliklerinin olduğunun algılanması, dış gruba uygulanan adalet standartlarının iç grup için kullanılan adalet standartları ile aynı olmasına yol açar. Böylece ortak noktaların olduğuna işaret eden algı, dış gruba zarar verme olasılığını azaltabileceği gibi zarar verilse bile bu zarar sonucunda kolektif suçluluk hissetme ihtimalini artırır (Dovidio, ten Vergent, Stewart, Gaertner, Johnson ve Esses, 2004). Kofta ve Slawuta (2013) zarar gören grup ile kültürel (örn., norm ve değerler açısından farklılıklar) bir uzaklık algılandığında iç grubun verdiği zararın hatırlatılmasının düşük düzeyde bir kolektif suçluluğa neden olduğunu bulmuşlardır. Buna karşın, zarar gören grupla kültürel yakınlık algılanması durumunda iç grubun verdiği zararın hatırlatılması, daha fazla kolektif suçluluk ortaya çıkarmış ve daha fazla olumlu tutum (örn., temas kurma, ilgi gösterme ve zararı telafi etmeye isteklilik) sergilenmesine yol açmıştır. Dış grupla ortak özelliklerin algılanması tekrar sınıflama sürecini gerektirebilir. Zarar verilen grup bazı özellikleri ile iç grup kategorisine dahil edilebilir. Bu da kolektif suçluluk duygusunun oluşma olasılığını yükseltebilir (Gaertner, Rust, Dovidio, Bachman ve Anastasio, 1994). Buna paralel olarak, Shnabel ve arkadaşları (2013) tarafından tekrar sınıflama sürecini içeren müdahalelerin mağduriyet yarışmacılığını azalttığı ve dış grubu bağışlamaya yönelik eğilimi arttırdığı gösterilmiştir.

Kolektif suçluluğun ortaya çıkmasını sağlayan bir diğer öncül **"iç grubun zarar verici eylemlerinin meşru olarak algılanmamasıdır"** (Jelic ve ark., 2013; Wohl ve ark., 2006). İç grubun eylemlerini meşrulaştırmak kolektif suçluluk duygusunu azaltmak için sıklıkla başvuru ve güçlü bir strateji olarak kabul edilmektedir. Meşrulaştırma farklı şekillerde gözlenebilmektedir (Jelic ve ark., 2013). Örneğin kolektif suçluluğun yarattığı olumsuz duygu durumdan sıyrılmak için iç grup üyeleri kimi zaman kendi zararlı davranışlarının nedeni olarak dış grubun bazı hareketlerini gösterebilirler. Böyle bir gerekçe sunmak kendini savunma amacını vurgular. İç grubun eylemlerini dış grubun önceki provokasyonlarına bir tepki olarak meşrulaştıran grup üyeleri arasında kolektif suçluluk hissetme ihtimali azalır ve bireylerin gruplarını ahlaklı bir grup olarak algılamaya devam edebilmelerinin önündeki engel ortadan kaldırılmış olur. İç grubun davranışını dış grubun provokasyonuna karşı bir tepki olarak algılamak, iç grubun misilleme niteliğindeki zarar verici eylemlerini meşrulaştırmaya yardımcı olmaktadır. Bu durumda iç grup önemli bir zararın sorumlusu olarak kabul edilse bile sosyal kimlikleri korunacaktır. İç grubun eylemleri meşrulaştırıldığı ölçüde de hissedilen kolektif suçluluk azalacaktır (Leach ve ark., 2007; Sullivan ve ark., 2012).

Benzer biçimde, Wohl ve Branscombe (2008) iç grubun sorumluluğu azaltıldığı ya da iç grubun zarar verici davranışı dış grup tehdidine bir tepki olarak meşrulaştırıldığı ölçüde kolektif suçluluk duygusunun azalacağı hipotezinden yola çıkmışlardır. İç grubun geçmiş mağduriyeti hatırlatıldığında Yahudi katılımcıların İsrail-Filistin çatışmasında iç gruplarını daha az sorumlu olarak algıladıklarını ve Filistinlilere verilen zararı İsrail'in misilleme niteliğindeki hareketi olarak görüp bu eylemleri daha fazla meşrulaştırdıklarını göstermiştir. Artan meşrulaştırma kolektif suçluluk duygusu üzerindeki mağduriyeti hatırlama etkisine aracılık etmiştir. Buna göre, kendi gruplarının geçmiş mağduriyeti hatırlatılan Yahudi katılımcılar, hali hazırdaki gruplar arası çatışmada Filistin terörünü iç gruplarının zarara yol açan davranışlarının nedeni olarak algıladıkları ölçüde bu zarar verici davranışlar için güvenilir bir şekilde daha az kolektif suçluluk duygusu belirtmişlerdir.

Aynı araştırmacıların (Wohl ve Branscombe, 2008) farklı bir sosyal grup ve tarihi olayı kullandıkları çalışmada Amerikalıların kendi topraklarında yaşadıkları iki geçmiş mağduriyet örneği (2001 yılındaki 11 Eylül saldırıları ve 1941 yılındaki Pearl Harbor baskını) ele alınmıştır. Geçmiş mağduriyeti hatırlatma manipülasyonu (örn., 2001 yılındaki 11 Eylül saldırısı) Irak'taki savaşa yönelik iç grubun algılanan sorumluluğunu azalttığı ve Amerikalı katılımcılara iç grubun neden olduğu zararı El-Kaide terörizminin bir sonucu olarak meşrulaştırma imkanı verdiği ölçüde hissedilen kolektif suçluluk azalmıştır. Bu çalışma ayrıca kolektif suçluluğun azaltılması etkisinin, iç grubun geçmiş mağduriyeti ile şu andaki gruplar arası çatışma arasında bir ilişkinin algılandığı durumlar ile sınırlı olmadığını da göstermiştir. Nitekim Irak'taki durum ile ilgili hissedilen kolektif suçluluğun azaltılmasında hem 11 Eylül saldırılarının hem de Irak'ta yaşananlardan bağımsız bir deneyim olan Pearl Harbor baskınının hatırlatılması etkili olmuştur.

Wohl ve Branscombe (2005) algılanan dış grup tehdidinin kolektif suçluluğun kabulüne etkisini de çalışmışlardır. İlk gruptaki Yahudi katılımcılara önce Alman Nazi soykırımı hatırlatılmış ve daha sonra İsrail hükümetinin Filistinlilere tavırları hakkında sorular sorulmuştur (iç grup varlığına tehdit algısının yüksek olduğu koşul). Diğer gruptaki katılımcılara ise Nazi soykırımı hatırlatılmadan (iç grubun varlığına tehdit algısının düşük olduğu koşul) İsrail hükümetinin Filistinlilere tavırları hakkındaki aynı sorular sorulmuştur. Nazi soykırımı hatırlatılan katılımcılar Filistinlileri daha fazla sorumlu tutmuşlar ve daha az kolektif suçluluk duymuşlardır. Nazi soykırımı hatırlatılanların iç gruplarının varlığına tehdit algısı ile Filistinlilerin terörist saldırılarını daha fazla ele aldıkları ve böylece kolektif suçluluklarının azalttıkları gözlenmiştir. Kısacası, geçmişteki kurban durumları hatırlatılan grupların çatışma durumunda oldukları grupları daha fazla sorumlu tutup, suçladıkları ve bunun sonucunda da zarar verdikleri gruba ilişkin kolektif suçluluklarını azalttıkları görülmüştür.

Benzer şekilde, kendi gruplarının olumsuz davranışları hatırlatılan katılımcılar dış grup ile empatiden kaçınarak bu olumsuz davranışları ahlaki açıdan meşrulaştırma ve yanlış algılama eğilimi göstermişlerdir (Tarrant ve ark., 2012). Jelic ve arkadaşlarının (2013) çalışmasında ise katılımcılar ya verilen zararı minimize ederek ya da dış grubun yaşadığı mağduriyeti hak ettiğini ileri sürüp dış grubu suçlayarak iç grup davranışlarını meşrulaştırma eğilimi göstermişlerdir. Çalışmanın bulguları kolektif suçluluk hissetmenin iç grubun zararlı davranışlarını meşrulaştırmama ile yakından ilişkili olduğuna işaret etmiştir.

İç grup eylemlerinin meşruluğunun değerlendirilmesinde kolektif suçluluğu arttıran mekanizmanın ne olduğu da incelenmiştir. Özellikle diğer grubun acısının nedeni olarak iç grubun adil olmayan davranışlarının algılanması benlik odaklı ahlaki stres yaşanmasına neden olmaktadır. Benlik odaklı duygusal bir tepki olan kolektif suçluluk ahlaki açıdan bütünselik (morally integrated) grup kimliğini sürdürmeyi yansıtan bir strese işaret etmektedir (Rothschild ve ark., 2013). Bu anlamda iç grubun zarar verici eyleminin meşru olarak algılanmamasının başlangıç noktasının Batson, Early ve Salvarani'nin (1997) öne sürdüğü benlik odaklı stres kavramı olduğu belirtilmektedir (Miron ve ark., 2006). Benlik odaklı stresin oluşması için kişilerin kurbanların nasıl hissettiklerine (diğer odaklı stres) odaklanmaları değil kendilerinin kurban konumunda olduklarını hayal etmeleri gerekmektedir. Bu açıklamadan yararlanan Miron ve arkadaşları (2006) *benlik odaklı stres ya da diğeri odaklı stresten* hangisinin iç grup zararında grup üyelerini kolektif suçluluk hissetmeye yönlendirdiğini değerlendirmişlerdir. Bütün koşullarda erkek katılımcılar Amerika'da çok farklı meslek gruplarında olan kadın ve erkeklerin kazançları arasındaki farkla ilgili gerçek istatistikleri yansıtan bir makale okumuşlardır. Sonrasında ise kazançtaki cinsiyet eşitsizliğinin meşruluğu değişimlenmiştir. Cinsiyet eşitsizliğinin meşruluğunu destekleyen bilgilerin verildiği koşula kıyasla bu meşruluğu desteklemeyecek bilgiler sağlandığında erkeklerin daha fazla stres ve kolektif suçluluk hissettikleri gözlenmiştir. Böylece diğer gruba yapılan ayrımcılığın uygun olmadığını (meşru olmadığını) benlik odaklı stres olarak yaşamamanın kişilerde daha fazla kolektif suçluluk duymaya neden olduğu ortaya konmuştur.

Ayrıca, benlik ya da diğeri odaklı stresin yanı sıra yeni bir çalışmada *benlik zararına odaklanma* kavramı ortaya atılmıştır (Sullivan ve ark., 2013). Bu çalışmada sadece dış gruba verilen zarara odaklanmak (Amerika'nın Irak'a verdiği zarar) yerine dış gruba verilen zarar ile iç grubun kendisine de zarar vermiş olduğuna odaklanma (Amerika'nın Irak'ı işgali ile Amerika'nın da zarar görmesi) durumu "benlik zararı"nı yaratmakta ve bu durum daha fazla kolektif suçluluğa neden olabilmektedir. Kendi davranışı nedeniyle iç grubun zarar gördüğü algısı, iç grubun davranışı nedeniyle dış grubun zarar gördüğü algısından daha güçlü bir şekilde dış gruba karşı kolektif suçluluk oluşturabilmektedir. Kendi davranışıyla hem iç grubun hem de dış grubun

zarar gördüğünü düşünme, kişilerin kendi gruplarını temize çıkarma çabalarını azaltmakta ve böylece daha fazla kolektif suçluluğa yöneltmektedir (Sullivan ve ark., 2013). Aynı çalışmada dış gruba empati duymanın kolektif suçluluk hissetmeye yönelik önemli bir etkisi bulunmamıştır. Bu çalışma benlik zararı ile kolektif suçluluk arasındaki güçlü ilişkiyi göstermesine rağmen kapsadığı konu itibarı ile (iç grubun bir davranışı ile dış grubun yanı sıra iç gruba zarar vermesi-benlik zararına odaklanma) grup çıkarlarına ve iç grubun acısına yanlı yaklaşıldığını göstermesi açısından kolektif suçluluktan kavramsal olarak farklı gözükmektedir. Ayrıca kendi zararına odaklanma kavramının kendini temize çıkarma bilişlerinden farkının netleştirilmesinin çalışmalar açısından faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Kolektif suçluluğun hissedilmesinde belirleyici diğer bir öncül **"dış grubun gördüğü zarardan ya da maruz kaldığı eşitsizlikten iç grubun sorumlu olduğunu kabul etmedir"**. Haksız / gerekçesiz olarak dış gruba zarar verme, zarar veren iç grubun diğer üyelerinde kolektif suçluluğa yol açabilir. Zarar veren grubun üyeleri kendi iç gruplarını değişen derecelerde ayıplayabilirler (Brown ve ark., 2008). Dış gruba verilen zarar ne kadar ciddi olursa olsun eğer grubun sorumluluğu kabul edilmiyorsa kolektif suçluluğun oluşması pek mümkün değildir ya da kolektif suçluluk çok az hissedilecektir (Cehajic-Clancy ve ark., 2011). Bu nedenle iç grup sorumluluğunun kabul edilmesi araştırmacılar tarafından kolektif suçluluk hissetmede önemli bir değişken olarak ele alınmaktadır (Jelic ve ark., 2013).

Diğer taraftan, Wohl ve arkadaşları (2006) sorumluluğu kabul etme veya etmeme kararında rol oynayan üç önemli unsur olduğunu belirtmişlerdir. Bunlardan ilki *iç grubun hatalı davranışlarından ziyade kurban durumundaki dış grubun yaşadığı zarara odaklanma ya da dikkatin zararı yaşayana verilmesi* olarak ifade edilebilir. Zarar veren kişiye ve zarar verici davranışa odaklanıldığında sorumluluk belirgin hale gelirken, zarar gören gruba odaklanıldığında sorumluluğun kişiyi hareketine bağlantılandırma özelliği ortadan kalkmaktadır. Böyle bir durumda odak noktası değişmekte ve odaklanılan konu "biz"den "onlar"a kaymaktadır. Kısacası, grup üyeleri iç grubun bir başka gruba verdiği zararda sorumluluğunu azaltmak için genellikle dikkatini zarara yol açan iç gruptan uzaklaştırmakta ve zarar gören dış gruba odaklanmaktadır (Wohl ve Branscombe, 2008).

Sorumluluğu kabul etme veya etmeme kararında rol oynayan bir diğer unsur *zarar için dış grubun suçlanması ya da zarar gören grubu suçlama* olarak belirtilmektedir (Wohl ve ark., 2006). Bu durum zarara yol açan eylem için sorumluluğun yeniden atanmasını içerir. Verilen zararın sorumluluğu dış gruba atanırsa hissedilen kolektif suçluluk azaltılır (Shepherd, Spears ve Manstead, 2013). Ayrıca, dış grubu suçlamak odağa "onlar"ın gelmesini sağlar. Örneğin, Norio-Redmond ve Branscombe (1996) bir çalışmada katılımcıların ya tecavüze uğramış

kurbana ya da tecavüzü gerçekleştiren suçluya odaklanmalarını sağlamışlardır. Bu çalışmada suçluya odaklanan katılımcılarda kurbanı suçlama eğilimi azalmıştır. Benzer şekilde, gruplar arası ilişkiler durumunda kişiler zarar gören dış grubun hareketlerini suçlayarak kendi iç grup sorumluluklarını azaltma yolunu tercih edebilirler.

Sorumluluğun kabulüne ilişkin değerlendirmede rol oynayan son unsur ise Wohl ve arkadaşlarınınca (2006) *zarar için tüm iç grubu suçlamak yerine iç gruptaki belirli alt grupları suçlamadır*. Sorumluluk iç gruptaki belirli üyelere yüklenerek verilmiş olan zararın yaratacağı olumsuzluğun tüm gruba atfedilmesi önlenmeye çalışılabilir. Bu amaçla zarara yol açan davranışın belirli alt gruplar tarafından yapıldığı ve sorumlu olarak onların görülmesi gerektiği belirtilebilir. Böylece zarar için tüm grubun suçlanmasına engel olma amaçlanır ve iç grubun genel olumlu imajı korunmaya çalışılır. Bu durum “siyah koyun” (black sheep) etkisi olarak bilinir. Bu süreçte iç grup kimliğinin olumluluğunu korumak adına olumsuz davranışta bulunan kişiler iç gruptan ayrıştırılır ve onların olumsuz davranışlarının tüm grubu etkilememesi sağlanmış olur. Grup normlarından sapan iç grup üyelerini küçümseme eğilimini ifade eden bu olgu, grubun toplumsal normlara bağlılığını güçlendirir ve grubun statüsünü arttırma amacı taşıyan bir sosyal değişim stratejisi olarak kabul edilir (Garcia, Reser, Amo, Redersdorff ve Branscombe, 2005). Özellikle grubuyla yoğun bir şekilde özdeşleşen kişilerin bu davranışları daha fazla gösterdiği bulunmuştur (Doosje ve ark., 1998).

Belirli kişi ya da alt gruplara sorumluluk yüklenmesine benzer bir strateji olarak diğer gruba verilen zarar belirgin hale getirildiğinde bu durumun yaratacağı olumsuzluktan kaçınmak için kişiler grup içi değişkenliği vurgulayabilirler. Bir grup olumsuz niteliklere sahip olarak tarif edilirse bu bilgi tehdit edici olarak algılanabilir ve buna karşı alt grup üyelerinin davranışları arasındaki değişkenlik vurgulanarak sorumluluktan kaçınılmaya çalışılabilir. Özellikle grupların tarihsel boyutlarına odaklanıldığında, grubun değişkenliği hakkındaki yargılar iç grubun imajını korumak için kullanılabilir (Doosje ve Branscombe, 2003).

Literatürde kolektif suçluluğun ortaya çıkmasında etkili olan son öncül ***"zararın telafî edilmesinde algılanan zorluk ve bedel"*** olarak belirtilmektedir (Jelic ve ark., 2013; Wohl ve ark., 2006). Bu aşamada gruplar arasındaki ilişkide adaletin sağlanmasının zorluğu ve bedeli konusundaki algılar önem kazanmaktadır. Kolektif suçluluğun ortaya çıkması, iç grubun zarar verici hareketleri sonucunda adaletin sağlanmasının önemi ile bu adaleti sağlamanın zorluk derecesinin bir işlevi olarak değerlendirilmektedir (Schmitt, Branscombe ve Brehm., 2004). Bu işlevsel açıklamaya göre en fazla kolektif suçluluk, adaleti sağlamak önemli ve bunu gerçekleştirmek kolay olarak algılandığında hissedilecektir. Adaletin tekrar

sağlanması önemsiz ve zor olarak algılandığında ise kolektif suçluluk daha az olacaktır (Wohl ve ark., 2006).

Ele alınan bu çalışmalardan görüldüğü üzere kolektif suçluluğun oluşması oldukça zor bir süreçtir. Bu duygu nadiren gözlenmekte ve kolaylıkla bloke edilebilmektedir. Bu duygunun oluşabilmesi için insanların kendilerini zarar veren grubun üyesi olarak sınıflandırması, iç grubun zarar verici hareketlerini meşrulaştıramaması, diğer gruba yapılan zararlı davranışın sorumlusu olarak kendi iç grubunu algılaması ve zararın iç grup tarafından düzeltilmesinin bedellerini karşılanabilir bir seviyede görmesi gerekmektedir. Bu öncüller karşılandığında kolektif suçluluk hissi söz konusu olabilmektedir. Kolektif suçluluğun kabul edilmesi durumunda ise bazı çıktılar oluşmaktadır (Branscombe ve ark., 2004; Schmitt, Miller, Branscombe ve Brehm, 2008).

Kolektif Suçluluğun Kabulü Sonucunda Oluşan Çıktılar

Kolektif suçluluğun azaltılması amacıyla tehdit altına giren grup kimliğini iyileştirecek sembolik (örn., özür dileme) ya da somut (örn., tazminat ödeme) düzenlemelerin yapılması söz konusudur (Rothschild ve ark., 2013). Bu açıklama ile uyumlu olarak kolektif suçluluğun sonucunda çeşitli olumlu sosyal davranışların gözlenebilmesi mümkündür. Araştırmacılar özür dileme (McGarty, Pedersen, Leach, Mansell, Waller ve Bliuc, 2005) ve cezayı kabul etme (Roseman, Wiest ve Swartz, 1994), yapılanlara karşılık hasarın telafi edilmeye çalışılması ve finansal ödemeler yapılması (Branscombe ve ark., 2004; Doosje ve ark., 1998; Doosje, Branscombe, Spears ve Manstead, 2006; Iyer, Leach ve Pedersen, 2004; Leach, Iyer ve Pederson, 2006; Schmitt ve ark., 2008), dış gruplara karşı önyargılı tutumların ve düşmanca davranışların azalması (Powell, Branscombe ve Schmitt, 2005), dış grubu bağışlamanın (Myers, Hewstone ve Cairnes, 2009) ve dış gruba pozitif ayrımcılığın desteklenmesi (Klandermans, Werner ve van Doorn, 2008) ile olumlu gruplar arası ilişkiler oluşabileceğini önermektedirler (Rothschild ve ark., 2013; Wohl ve ark., 2006).

Özür dileme verilen zararın sorumluluğunu açık bir şekilde kabul etmedir. Sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli rolü vardır. Özür dilendiğinde kurbanın kızgınlığı azalabilir ve gruplar arası ilişkilerin korunması kolaylaşır (Wohl ve ark., 2006). Bu görüşle uyumlu olarak Wohl, Matheson, Branscombe ve Anisman (2013) yürüttükleri çalışmada Avrupa ve Çin kökenli Kanadalıların yaklaşık yüz yıl önce Çinli göçmenlere uygulanan baş (kelle) vergisi hakkında Kanada Hükümeti tarafından dilenen özür ile ilgili düşünce ve beklentilerini incelemişlerdir. Bulgular hem Avrupalı hem de Çinli Kanadalıların bu duruma atfettikleri önemin ve dilenen özrü

hak edilmiş ve samimi olarak görmelerinin, gruplar arasındaki ilişkilerin gelişeceği beklentisini arttırdığını göstermiştir.

Grup düzeyinde zararı telafi etme zarara uğrayan dış grup ile adil bir ilişki kurmaya çalışma ve var olan olumsuzlukları düzeltmek anlamındadır (Schmitt ve ark., 2004). Zararı telafi etme, geçmişte yapılan haksızlıklara karşı bedel ödeme veya o andaki haksızlıkları ve adaletsizliği yok etmek için gruplar arası ilişkileri düzenleme amaçlarını içermektedir (Schmitt ve ark., 2008). Castano ve Giner-Sorolla (2006) katılımcıların iç gruplarının geçmişte işledikleri suçun farkına varmaları sağlandığında bu durumun suçluluk hissetmelerine neden olduğu ve bu duygunun dış gruba karşı kolektif iyileştirme yapılmasına yönelik isteği arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Manzi ve Gonzalez (2007) insanların çatışma ile doğrudan bir ilişkileri olmasa bile iç gruplarının olumsuz davranışlarını üstlendikleri ve diğer grubun zararını karşılamaya ya da sonucu telafi etmeye motive oldukları görüşünü desteklemiştir. İç gruplarının zarara yol açan davranışlarının farkında olmaları sağlanan ve kolektif suçluluk hissedilen Şilili katılımcıların dış grubu bağışlamaya daha fazla gönüllü oldukları görülmüştür. Başka bir çalışma kolektif suçluluğun üstü kapalı olarak harekete geçirilmesinin kişilerin verilen zararda doğrudan bir katılımları olmasa bile zararı sembolik ve finansal olarak telafi etme isteklerini arttırdığını göstermiştir (Rotella ve Richeson, 2013a).

Zararı telafi etme ile kolektif suçluluk arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar sosyal kimlik özdeşleşmesi (Doosje ve ark., 1998) ve duyguların yoğunluğu (Schmitt ve ark., 2008) değişkenlerini de incelemişlerdir. Sosyal kimlik özdeşleşmesi açısından bakıldığında, Wohl ve Branscombe (2005) kendilerini kötü bir davranış yapan grupla tanımlayan bireylerin zararı telafi etme fikrini özellikle kolektif olarak suçlu hissettiklerinde desteklediklerini göstermiştir. Doosje ve arkadaşları (1998) çalışmalarında Hollandalı katılımcıların ülkeleri ile olan özdeşim düzeylerini belirledikten sonra onlara Hollandalıların Endonezya'da kurdukları sömürge hakkında farklı açıklamalar sunmuşlardır. Katılımcılar iç grup üyelerinin bir dış gruba karşı geçmişteki davranışını açıkça olumsuz bir şekilde belirten açıklamayla karşılaştıklarında çok fazla kolektif suçluluk hissetmişler ve bu duygu geçmiş zararı telafi etmeye yönelik isteklerini daha fazla arttırmıştır. Açıklamalar belirsiz olduğunda ise kendi grubuyla daha yüksek derecede özdeşleşenlerin daha az özdeşleşenlere oranla telafi etmeye yönelik eğilimleri daha da az gözlenmiştir. Kolektif suçluluğun genellikle kendi grubuyla düşük düzeyde özdeşleşen bireylerde daha fazla gözlemlendiğini gösteren çalışmalarla tutarlı olarak (örn., Myers, Hewstone ve Cairns, 2009), dış grubun zararını karşılama olanağı verildiğinde kendi iç grubuyla çok fazla özdeşleşenlere oranla daha az özdeşleşenlerin bu zararı ödeme olanağını daha fazla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır (Doosje ve ark., 2006; Klein ve ark., 2011). Zararı telafi etme ile hissedilen duyguların yoğunluğu konusunu inceleyen

çalışmalar zararın telafi edilmesindeki zorluğun kolektif suçluluktan kaçınılmasına neden olduğunu ve kolektif suçluluğun yoğunluğunu etkilediğini bulmuşlardır (Schmitt ve ark., 2008).

Görüldüğü üzere kolektif suçluluk sosyal sınıflama, sorumluluk algılama, verilen zararı meşrulaştıramama ve zararın düzeltilmesinde iç grubun fazla bedel ödememesi durumunda kabul edilebilmektedir. Kolektif suçluluk kabul edildiğinde ise zarar gören gruptan özür dileme, onların zararlarını karşılama, dış gruba ilişkin önyargının azalması ve olumlu gruplar arası ilişkilerin oluşma olasılığı bulunmaktadır. Kolektif suçluluğu gözleyen zarar gören grup ise yine birçok sosyal psikolojik değişkenin etkisiyle farklı algılama ve davranışlarda bulunabilmektedirler.

Genel Sonuç ve Öneriler

Bu makalenin amacı yeni bin yılın başlarında ortaya çıkan bir araştırma alanı olarak kolektif suçluluk duyma ve bu duygudan kaçınmak için kullanılan stratejileri kapsayan çalışmaları tanıtmak ve bu olguya ilişkin sosyal psikolojik açıklamaları paylaşmaktır. Bu çerçevede kolektif suçluluk duyma ile ilişkili olan değişkenlere yönelik tartışmalar ve bu duygunun öncülleri ve sonuçları hakkında bilgi verilmektedir.

Gerçekleştirilen yazın taraması kolektif suçluluğun hissedilebilmesi için kişinin kendisini bir grubun üyesi olarak sınıflandırması ve grubunu, başka bir gruba meşrulaştırılamayan bir zarar verdiği için sorumlu algılaması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda gruplar arasında gözlenen zarar ya da eşitsizliğin özellikle dış grubun dezavantajındansa iç grubun avantajı olarak ifade edilmesinin iç grubun daha sorumlu olarak görülmesine ve daha fazla kolektif suçluluk hissedilmesine yol açacağı belirtilmekte (Wohl ve ark., 2006) araştırma bulguları bu durumu desteklemektedir (örn., Powell ve ark., 2005). Literatürde grup üyeleri kendi gruplarını verilen zarardan ötürü sorumlu kabul etseler de iç grubun eylemlerini meşrulaştırmaları neticesinde kolektif suçluluk duymalarının sınırlı olabileceği belirtilmektedir. Bu durumla tutarlı olarak iç grubun geçmişte yaptığı zarar verici eylemlerin hatırlatılmasının, bu eylemleri meşrulaştırmayı sağlayan çeşitli stratejilerin kullanılmasına neden olduğu gösterilmiştir (Tarrant ve ark., 2012). İç grubun verdiği zarardan dolayı mevcut hasım grubu suçlama bu stratejilere örnek olarak verilebilir. Kullanılan bu stratejiler iç grubun zarar verici eylemlerinin aklanması için grup üyelerine açıklama sağlamaktadır. Bununla beraber üyeler, dış grup üyelerini iç grupla birlikte daha kapsayıcı bir düzeyde tekrar kategorize ettiklerinde, iç grubun verdiği zararı meşrulaştırma ve karşı gruba kolektif suçluluk atama olasılığı azalırken kolektif suçluluk hissetme ihtimali artmaktadır (Wohl ve

Branscombe, 2005). Kolektif suçluluk duymayı önleyen güçlüklerden biri de zarar verilen grup ile daha adil ilişkiler geliştirilmesinde ödenen bedel olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma bulguları bu bedelin orta düzeyde ve karşılanabilir olmasına işaret etmektedir (Schmitt ve ark., 2004). Bununla birlikte iç grup davranışlarını meşrulaştırma çabasına girmeyen ya da ilişkilerin yeniden düzenlenmesinde bedel ödenmesi gerektiğini savunan üyelerin bu davranışları, diğer bazı iç grup üyeleri tarafından grubun çıkarlarına ters düşüyor olarak algılanabilir. Bu nedenle bu üyelerin çok ciddi eleştirilere maruz kalmaları söz konusudur. Bilhassa devam eden çatışma durumlarında iç grup üyeleri kendilerinin kolektif suçluluk belirten ifadeler kullanmalarını düşmanlarına zayıflıklarını gösterme hatta onların eline koz verme olarak bile algılayabilirler (Wohl ve ark., 2006).

Özetlenen bu bulgu ve bilgiler ışığında grup temelli bir duygu olmasına bağlı olarak kolektif suçluluğun geçmişte yaşanmış ya da halen günümüzde devam eden gruplar arası çatışmaların algılanması, değerlendirilmesi ve bu çatışmalara karşı verilen tepkilerin niteliği ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Grup kimliğine ve imajına getireceği olumsuzluklar ile mücadele edilmesi gereken pek çok önemli psikolojik engelin varlığı nedeniyle dünya sahnesinde oldukça az rastlanan bir olgu olmasına rağmen (Wohl ve ark., 2006), hissedildiğinde ırkçılığın azalması (Powell ve ark., 2005), zarar verilen gruba pozitif ayrımcılık uygulamasının ve zararlarının maddi olarak karşılanmasının desteklenmesi (Branscombe ve ark., 2004; Doosje ve ark., 1998) gibi oldukça yapıcı sonuçlarla eşleşmesi bu kavramın ülkemizde de çalışılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Böylece gruplar arası ilişkiler bağlamında bu duygu, var olan gerilimin azaltılması ve ileriye yönelik çatışmadan uzak ilişkilerin yapılandırılmasında işlevsel bir rol oynayabilir. Bu duruma bağlı olarak bu sosyal psikolojik kavramın ülkemiz coğrafyasında da farklı gruplar arası ilişkilerde çalışılabilmesi mümkün görünmektedir. Bu durumla ilintili olarak sonraki çalışmalarda, kolektif suçluluk duymada etkili olabilecek yaş, sosyo-ekonomik düzey, eğitim durumu ve politik görüş gibi bireysel özelliklerin incelenmesi önerilebilir. Örneğin yeni bir çalışma yaş ile kolektif suçluluk ve gruplar arası affetme arasında bağlantı olduğunu göstermiştir (Leonard, Yung ve Cairns, 2015). Bunların yanı sıra kolektif suçluluğun kabul ya da reddinde etkili olabilecek toplumsal söylemler, bu söylemlerin üretiminde ve değişiminde rol oynayan tarihi, kültürel ve coğrafi özellikler ile siyasi, askeri ya da dini liderlerin fonksiyonunun araştırılması gruplar arası çatışmaların çözümüne yönelik geliştirilecek fikirlere ışık tutacaktır.

Diğer taraftan özellikle gruplar arasında husumetin devam ettiği durumlarda kolektif suçluluk oldukça az rastlanan bir durum olarak gözlemlendiğinden (Wohl ve ark., 2006) bu duygunun hissedilmemesi ile ilişkili olabilecek başka değişkenlerin, bu

duyguyu engellemek üzere geliştirilen diğer stratejilerin ve bu stratejilerin nasıl kullanıldığının araştırılması bu süreçle ilgili önemli bilgiler sağlayacaktır. Bu çerçevede kolektif suçluluk hissedilmesi açısından farklılaşan geçmiş, süregelen ve gelecekteki zararın kavramsallaştırılması ve yorumlanması ile ilgili dinamiklerin incelenmesi konuya ilişkin getirilecek açıklamaları daha da güçlendirecektir. Örneğin güncel bir çalışmada kolektif suçluluğun gelecekte olabilecek dolayısı ile henüz verilmemiş zarar için de hissedilebileceği, hatta iç grubun gelecekte yapabileceği zarar verici davranışın geçmişte yaptığı aynı davranıştan daha fazla kolektif suçluluğa yol açabileceği gösterilmiştir (Caoutte ve ark., 2012). Burada kolektif suçluluğu arttıran mekanizmanın kontrol algısı olduğu ortaya konmuştur. Benzer nitelikteki çalışmalarla gruplar arası çatışmaların sürdürülmesinin ve adaletsizliği içeren statükoyu devam ettirmenin mekanizmaları keşfedilebilir, yarattığı sonuçlar irdelenebilir ve olumsuz sonuçların önüne geçilmesi için uygulamaya yönelik öneriler getirilebilir. Ek olarak kolektif suçluluğun hissedilmesinde diğerlerinin gözünde sosyal imaja çok daha fazla önem veren namus kültürünün etkisi ele alınabilir. Buna göre şeref, itibar ve katılığı içeren bir imaj sunmak bu kültürlerde çok önemli görüldüğünden ve kişinin bu özelliklerini ya da namus algısını zedeleyen durumlar ciddi suç olarak kabul edildiğinden (Cohen ve Nisbett, 1994) iç grubun zarara yol açan davranışları bu kültürün mensuplarının sosyal kimlikleri açısından daha fazla tehdit edici algılanabilir. Ayrıca, kolektif suçluluğun hissedilmesindeki zorluk göz önüne alındığında gruplar arası ilişkileri etkileyebilecek diğer duygular incelenebilir. Örneğin van Leeuwen ve ark. (2013) kolektif suçluluğun, suçluluğu kabul etme ve sosyal kimliğe bir tehdit oluşturma içeriği nedeniyle kaçınılmak istenen bir duygu olduğundan dış gruplara yardım etmede önemini yitirebileceğini belirtmektedirler. Bu değişken yerine geçmişte yapılan iyi ve ahlaklı davranışlara odaklanma sonucunda hissedilen kolektif övünmenin (collective pride) sosyal kimliğe olan katkısı nedeniyle dış gruplara yardımda daha önemli bir değişken olacağını önermektedirler.

Kolektif suçluluk duyma ve bunu önlemede kullanılan stratejiler ile ilgili diğer araştırma yönelimleri ilişki içindeki grupların statüsü (düşük ya da yüksek) ve grupların verdiği zararı hatırlatan kaynağın niteliği olarak belirlenebilir. Kolektif suçluluk hissinden uzaklaşmak için farklı statüdeki grupların farklı yollar aramaları mümkün görünmektedir. Buna bağlı olarak gelecek çalışmalar hem kolektif suçluluk duyma ve atama hem de mağduriyet yarışmacılığı gibi stratejilerin kullanılması açısından statüleri aynı olmayan grupların farklı güdüsel süreçlerini göz önünde bulundurmalıdır. Ayrıca, zarar veren gruba durumu hatırlatan kaynağın niceliksel büyüklüğü, yaptırım/etki gücü, tarafsızlığı ve kararlılığı gibi değişkenlerin kolektif suçluluk duymaya ya da bu süreçte kullanılan stratejilere etkisi, araştırılması önemli bulunan bir diğer araştırma koludur.

Gelecekteki araştırmalar kolektif suçluluk duymanın gruplar arası ilişkilerin açıklanmasında başvurulacak diğer kuramlar ile bağlantısını ele alabilir. Bu kapsamda özellikle Dehşet Yönetimi (Schimmel ve ark., 1999) ve Sistemi Meşrulaştırma (Jost, Banaji ve Nosek, 2004) Kuramları ile kolektif suçluluk duyma arasındaki ilişkilerin görgül olarak ortaya konması kolektif suçluluğun belirleyicileri ve çıktılarını anlama açısından daha bütüncül bir yaklaşım sunabilecektir.

Daha önce belirtildiği gibi kolektif suçluluk güdüsel bir niteliğe sahiptir. Kişiler kolektif suçluluk hissettiklerinde dış gruba yapılacak iyileştirmeleri daha fazla desteklemektedirler (Schmitt ve ark., 2008). Bu nedenle bu duygu gruplar arası ilişkilerin düzenlenmesi gibi makro düzeyde planlanan uygulamaların hayata geçirilebilmesi için uygun zemini yaratma işlevi görebilir. Özellikle üretilen politikalar zarar gören grubun bu zararını karşılamaya yönelik ise kolektif suçluluğun vurgulanması (Iyer ve ark., 2003) kamuoyu oluşturmak ve gerekli desteği sağlamak açısından yararlı olabilir. Ayrıca gruplar arasında var olan yerleşik eşitsizlik kabulleri hakkındaki meşruluğun sarsılması kolektif suçluluk hissedilmesi (Miron ve ark., 2006) ve mevcut eşitsizliğin ortadan kaldırılarak daha adil ve eşitlikçi ilişkilerin yapılandırılmasında rol oynayabilir. Son olarak, gruplar arası ilişkileri temel alan kolektif suçluluk duygusunun küresel ısınma gibi farklı çevresel problemlere uygulanması ve kişilerde kolektif suçluluk duygusunu artırarak enerji tasarrufu gibi olumlu değişimler yaratılması mümkün gözükmektedir (Ferguson ve Branscombe, 2010).

Kısacası, yeni bir çalışma konusu olarak kolektif suçluluk duyma, bunun yanı sıra bu duyguya ilişkin tepkilerin ve iç grup-dış grup ilişkilerini olumlu etkileyebilecek olan diğer duyguların ülkemizde çalışılması yerinde olacaktır. Araştırmacılar bu makalede verilen bilimsel bulgular ve öneriler çerçevesinde kendilerine yeni çalışma alanları yaratabilirler. Yapılacak olası çalışmalar ülkemiz coğrafyasında yaşanmış olumsuzluklar ile ilgili gruplar arası dinamiklerin ve içsel süreçlerin daha net anlaşılmasına ve tanımlanmasına yardımcı olabileceği gibi bu olumsuzlukların iyileştirilmesine katkıda bulunabilir.

Kaynaklar

Batson, C. D., Early, S. ve Salvarani, G. (1997). Perspective taking: Imagining how another feels versus imagining how you would feel. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 751-758.

- Bilali, R., Tropp, L. R. ve Dasgupta, N. (2012). Attributions of responsibility and perceived harm in the aftermath of mass violence. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 18, 21-39.
- Branscombe, N. R. (2004). A social psychological process perspective on collective guilt. In N. R. Branscombe ve B. Doosje (Eds). *Collective guilt: International perspectives* (pp.320-334). New York: Cambridge University Press.
- Branscombe, N. R., Doosje, B. ve McGarty, C. (2002). Antecedents and consequences of collective guilt. In D. M. Mackie ve E. R. Smith (Eds.), *From prejudice to intergroup emotions: Differentiated reactions to social groups* (pp. 49–66). Philadelphia: Psychology Press.
- Branscombe, N. R., Schmitt, M. T. ve Schiffhauer, K. (2007). Racial attitudes in response to thoughts of White privilege. *European Journal of Social Psychology*, 37, 203-215.
- Branscombe, N. R., Slugoski, B. ve Kappen, D. M. (2004). The measurment of collective guilt: What it is and what it is not. In N. R. Branscombe ve B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: International perspectives* (pp. 16-34) New York: Cambridge University Press.
- Brown, R., Gonzalez, R., Zagefka, H., Manzi, J. ve Cehajic, S. (2008). Nuestra culpa: Collective guilt and shame as predictors of reparation for historical wrongdoing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(1), 75-90.
- Caouette, J., Wohl, M. J. A. ve Peetz, J. (2012). The future weighs heavier than the past: Collective guilt, perceived control and the influence of time. *European Journal of Social Psychology*, 42, 363-371.
- Castano, E. ve Giner-Sorolla, R. (2006). Not quite human: Infrahumanization in response to collective responsibility for intergroup killing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 804-818.
- Cehajic-Clancy, S., Effron, D. A., Halperin, E., Liberman, V. ve Ross, L. D. (2011). Affirmation, acknowledgment of in-group responsibility, group-based guilt, and support for reparative measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 256–270.

- Cohen, D. ve Nisbett, R. E. (1994). Self-protection and the culture of honor: Explaining Southern violence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 551-567.
- Doosje, B. ve Branscombe, N. R. (2003). Attributions for the negative historical actions of a group. *European Journal of Social Psychology*, 33, 235-248.
- Doosje, B., Branscombe, N., Spears, R. ve Manstead, A. S. R. (1998). Guilt by association: When one's group has a negative history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 872-886.
- Doosje, B., Branscombe, N., Spears, R. ve Manstead, A. S. R. (2004). Consequences of national ingroup identification for responses to immoral historical events. In N. R. Branscombe ve B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: International perspectives* (pp. 95-111) New York: Cambridge University Press.
- Doosje, B. E. J., Branscombe, N. R., Spears, R. ve Manstead, A. S. R. (2006). Antecedents and consequences of group-based guilt: The effects of ingroup identification. *Group Processes and Intergroup Relations*, 9, 325-338.
- Dovidio, J. F., ten Vergent, M., Stewart, T. L., Gaertner, S.L., Johnson, J. D. ve Esses, V. M. (2004). Perspective and prejudice: Antecedents and mediating mechanism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 1537-1549.
- Ferguson, M. A. ve Branscombe, N. R. (2010). Collective guilt mediates the effect of beliefs about global warming on willingness to engage in mitigation behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 135-142.
- Gaertner, S. L., Rust, M. C., Dovidio, J. F., Bachman, B. A. ve Anastasio, P. A. (1994). The contact hypothesis: The role of common identity on reducing intergroup bias. *Small Group Research*, 25, 224-249.
- Garcia, D. M., Reser, A. H., Amo, R. B., Redersdroff, S. ve Branscombe, N. R. (2005). Perceivers' responses to in-group and out-group members who blame a negative outcome on discrimination. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(6), 769-780.
- Islam, M. ve Hewstone, M. (1993). Intergroup attributions and effective consequences in majority and minority groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 936-950.

- Iyer, A., Leach, C. W. ve Crosby, F. J. (2003). White guilt and racial compensation: The benefits and limits of self-focus. *Personlity and Social Psychology Bulletin*, 29, 117-129.
- Iyer, A., Leach, C. W. ve Pedersen, A. (2004). Racial wrongs and restitutions: The role of guilt and other group-based emotions. In N. R. Branscombe ve B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: International perspectives* (pp. 262-283). New York: Cambridge University Press.
- Jelic, M., Biruski, D. K. ve Adjukovic, D. (2013). Predictors of collective guilt after the violent conflict. *Collegium Antropologicum*, 37(1), 1-10.
- Jost, J. T., Banaji, M. R. ve Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the statu quo. *Political Psychology*, 25(6), 881-919.
- Klandermans, B., Werner, M. ve van Doorn, M. (2008). Redeeming apartheid's legacy: Collective guilt, political ideology, and compensation. *Political Psychology*, 29(3), 331-349.
- Klein, O., Licata, L. ve Pierucci, S. (2011). Does group identification facilitate or prevent collective guilt about past misdeeds? Resolving the paradox. *British Journal of Social Psychology*, 50, 563-572.
doi:10.1111/j.2044-8309.2011.02028.x
- Kofta, M. ve Slawuta, P. (2013). Thou shall not kill... Your brother: Victim-perpetrator cultural closeness and moral disapproval of Polish atrocities against Jews after the Holucaust. *Journal of Social Issues*, 69(1), 54-73.
- Leach, C. W., Ellemers, N. ve Barreto, M. (2007). Group virtue: The importance of morality (vs competence and sociability) in the positive evaluation of ingroups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 234-249.
doi:10.1037/0022-3514.93.2.234
- Leach, C. W., Iyer, A. ve Pedersen, A. (2006). Anger and guilt about ingroup advantage explain the willingness for political action. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 1232-1245.
doi:10.1177/0146167206289729
- Leonard, M. A., Yung, S. M. ve Cairns, E. (2015). Predicting intergroup forgiveness from in-group identification and collective guilt in adolescent and adult affiliates of a Northern Irish cross-community organization. *Peace and*

Conflict: Journal of Peace Psychology, 21(2), 155-167.
<http://dx.doi.org/10.1037/pac0000055>

- Leyens, J., Paladino, P. M., Rodriguez-Torres, R., Vaes, J., Demoulin, S., Rodriguez-Perez, A. ve Gaunt, R. (2000). The emotional side of prejudice: The attribution of secondary emotions to ingroups and outgroups. *Personality and Social Psychology Review*, 4, 186-197. doi:10.1207/S15327957PSPR0402_06
- Lickel, B., Schmader, T. ve Barquissau, M. (2004). The evocation of moral emotions in intergroup contexts. In N. R. Branscombe, ve B. Doosje (Eds.) *Collective guilt: International perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lickel, B., Schmader, T., Curtis, M., Scarnier, M. ve Ames, D. R. (2005). Vicarious shame and guilt. *Group Processes and Intergroup Relations*, 8, 145-157.
- Manzi, J. ve Gonzalez, R. (2007). Forgiveness and reparation in Chile: The role of cognitive and emotional intergroup antecedents. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 13, 71-91.
- McGarty, C., Pedersen, A., Leach, C. W., Mansell, T., Waller, J. ve Bliuc, A. M. (2005). Group based guilt as a predictor of commitment to apology. *British Journal of Social Psychology*, 44, 659-680.
- Miron, A. M., Bransscombe, N. R. ve Biernat, M. R. (2010). Motivated shifting of justice standards. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36, 768-779. doi:10.1177/0146167210370031.
- Miron, A. M., Branscombe, N.R. ve Schmitt, M.T. (2006). Collective guilt as distress over illegitimate intergroup inequality. *Group Processes and Intergroup Relations*, 9, 163-180.
- Morton, T. A. ve Postmes, T. (2011). Moral duty or moral defence? The effects of perceiving shared humanity with the victims of ingroup perpetrated harm. *European Journal of Social Psychology*, 41, 127-134. doi:10.1002/ejsp.751
- Myers, E., Hewstone, M. ve Cairns, E. (2009). Impact of conflict on mental health in Northern Ireland: The mediating role of intergroup forgiveness and collective guilt. *Political Psychology*, 30, 269-290. doi:10.1111/j.1467-9221.2008.00691

- Pettigrew, T. F. (1979). The ultimate attribution error: Extending Allport's cognitive analysis of prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 5, 461-476.
- Powell, A. A., Branscombe, N. R. ve Schmitt, M. T. (2005). Inequality as ingroup privilege or outgroup disadvantage: The impact of group focus on collective guilt and interracial attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 508-521.
- Roccas, S., Klar, Y. ve Liviatan, I. (2004). Exonerating cognitions, group identification, and personal values as predictors of collective guilt among Jewish-Israelis. In N. R. Branscombe ve B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: International perspectives* (pp. 130-147) New York: Cambridge University Press.
- Roseman, I. J., Wiest, C. ve Swartz, T. S. (1994). Phenomenology, behaviors, and goals differentiate discrete emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 206-221.
- Rotella, K. N. ve Richeson, J. A. (2013a). Body of guilt: Using embodied cognition to mitigate backlash to reminders of personal & ingroup wrongdoing. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49, 643-650.
- Rotella, K. N. ve Richeson, J. A. (2013b). Motivated to "Forget": The effects of ingroup wrongdoing on memory and collective guilt. *Social Psychological and Personality Science*, 4(6), 730-737.
- Rothschild, Z. K., Landau, M. J., Molina, R. E., Branscombe, N. R. ve Sullivan, D. (2013). Displacing blame over the ingroup's harming of a disadvantaged group can fuel moral outrage at a third-party scapegoat. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49, 898-906.
- Schimmel, J., Simon, L., Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Waxmonsky, J. ve Arndt, J. (1999). Stereotypes and terror management: Evidence that mortality salience enhances stereotypic thinking and preferences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 905-926.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. ve Brehm, J. (2004). Gender inequality and the intensity of men's collective guilt. In N. R. Branscombe ve B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: International perspectives* (pp. 75-94) New York: Cambridge University Press.

- Schmitt, M. T., Miller, D. A., Branscombe, N. R. ve Brehm, J. W. (2008). The difficulty of making reparations affects the intensity of collective guilt. *Group Processes and Intergroup Relations*, 11, 267-279. doi:10.1177/1368430208090642
- Shepherd, L., Spears, R. ve Manstead, A. S. (2013). The self-regulatory role of anticipated group-based shame and guilt in inhibiting in-group favoritism. *European Journal of Social Psychology*, 43, 493-504.
- Shnabel, N., Halabi, S. ve Noor, M. (2013). Overcoming competitive victimhood and facilitating forgiveness through re-categorization into a common victim or perpetrator identity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49, 867-877.
- Sibley, C. G., Robertson, A. ve Kirkwood, S. (2005). Pakeha attitudes toward the symbolic and resource-specific aspects of bicultural policy in New Zealand: The legitimizing role of collective guilt for historical injustices. *New Zealand Journal of Psychology*, 34, 171-181.
- Sullivan, D., Landau, M. J., Branscombe, N. R. ve Rothschild, Z. K. (2012). Competitive victimhood as a response to accusations of ingroup harm doing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 778-795.
- Sullivan, D., Landau, M. J., Branscombe, N. R., Rothschild, Z. K. ve Cronin, T. J. (2013). Self-harm focus leads to greater collective guilt: The case of the U.S.-Iraq conflict. *Political Psychology*, xx, xx. doi: 10.1111/pops.12010.
- Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L. ve Barlow, D. H. (1996). Are shame, guilt, and embarrassment distinct emotions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 1256-1269.
- Tarrant, M., Branscombe, N., R., Warner, R. H. ve Weston, D. (2012). Social identity and perception of torture: It's moral when we do it. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 513-518. doi: 10.1016/j.jesp.2011.10.017.
- Wohl, M. J. A. ve Branscombe, N. (2005). Forgiveness and collective guilt assignment to historical perpetrator groups depend on level of social category inclusiveness. *Journal of personality and Social Psychology*, 88, 288-303.

- Wohl, M. J. A. ve Branscombe, N. R. (2008). Remembering historical victimization: Collective guilt for current ingroup transgressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(6), 988-1006.
- Wohl, M. J. A., Branscombe, N. R. ve Klar, Y. (2006). Collective guilt: Emotional reactions when one's group has done wrong or been wronged. *European Review of Social Psychology*, 17, 1-37.
- Wohl, M. J. A., Matheson, K., Branscombe, N. R. ve Anisman, H. (2013). Victim and perpetrator groups' responses to the Canadian Government's apology for the head tax on Chinese immigrants and the moderating influence of collective guilt. *Political Psychology*, 34(5), 713-726.
- van Leeuwen, E., van Dijk, W. ve Kaynak, Ü. (2013). Of saints or sinners: How appeals to collective pride and guilt affect outgroup helping. *Group Process and Intergroup Relations*. 1-16, doi: 10.1177/1368430213485995